

ТРАДИЦІЇ МІСЬКОГО САМОУПРАВЛІННЯ МАГДЕБУРЗЬКА ГРАМОТА ОСТРОГУ 1585 р. НА МІСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ

У Середньовіччі і початку Нового Часу (XIV-XVII ст.) в Україні чимало міст (Львів, Київ, Луцьк, Кременець, Володимир та ін.) набули юридичне право на самоуправління, що надавалось королівською владою.

Назва походить від німецького міста Магдебург, яке одержало таке право ще у XIII ст. Магдебурзьке право мало ще іншу назву - саксонське або німецьке. Суть цього права полягала в тому, що міщани виключались із феодалної, шляхетської або магнатської юрисдикції, мали право обирати зі свого середовища уряд міського самоуправління - магістрат, здійснювали адміністративні, судові функції і вільну торговельно-економічну діяльність.

Дослідники історії Острога XIX-XX ст. (Я.Перлштейн, М.Максимович (1804-1873), С.Кардашевич (1826-1887), М.Тучемський (1872-1945), Й.Новицький (1878-1964), П.Шумовський та ін.) не знали точної дати надання Острогу магдебурзького статусу (або статусу магдебурзького міста). У довідниках і енциклопедичних виданнях (1-е вид Української Радянської Енциклопедії.- К., 1962.- Т. 10.- С. 415; Радянська Енциклопедія Історії України.- К., 1971.- Т. 3.- С. 301) місцеві краєзнавці - острозький Г.Равчук (1896-1986) і рівненський О.Молчанов (1922-1975) помилково приписали надання цього статусу Острогу в 1528 р., замість, насправді ж, містечку Острожцю (тепер село Млинівського р-ну Рівн. обл.). Це село тоді належало троцькому хорунжому П.Михайловичу. Надання Острожцю такої грамоти засвідчує документ із колекції Київської археографічної комісії ЦДІА України у Києві, опублікований ще в 1869 р. у 1-у томі п'ятої частини серійного видання Архив Юго-Западной России (С. 36, 37) і вміщений у каталозі колекції документів цієї установи за 1369-1899 рр. (К., 1971).

В дійсності ж магдебурзька грамота Острогу датована 7 червня 1585 р.. Копія цієї грамоти кирилицею - королівського привілею Стефана Баторія, що був польським королем в 1576-1586 рр., зберігається у 198-ій книзі фонду № 389 під назвою «Литовська метрика» (фактично № 8 збірки Метрика Волинська (Руська) Російського Державного Архіву Давніх Актів у Москві (РДАДА). Назва цього документу: «Надане права майдемъборского месту *Встрозскому*».

Міське самоуправління було надане польським королем С.Баторієм за ініціативою та клопотанням В.-К.К. кн. Острозького. Це зазначене на початку привілею: «именемъ вельможного Костентина княжати *Встрозского*, воеводи киевского, маршалка земли волынской». У грамоті зазначена особиста ініціатива князя перед польським королем: прощено насъ авыхмо тому месту *Встрозскому* право мандемъборское надали а всякне своводы, пожитки и порадокъ въ немъ... дозволили...». Звернення князя до королівського уряду в даному привілеї визначалось як невинуватіве і підкреслювалось, що м. Острог вже мало здавна різні економічні і торговельні привілеї: «вповежено естъ намъ... ижъ въ именню его милости отчизномъ *Встрозе* зъстарадавна естъ место укрѣплено, мыта наданы, ярмарки і торги, купецтва и шиньки и всакиѣ инъшине порадки и волности местские устанавлены...». Князі Острозькі володіли «тамъ с предковъ своихъ завжды... подадѣтъ правъ посполитыхъ и привиліевъ и стародавнего держанья...».

Надавався Острогу привілей на магдебурське право відповідно як і в інших найбільших містах держави: «прикладомъ инъшихъ упривилеваныхъ головныхъ местъ в паньствахъ нашихъ» - Кракові і Львові. Згідно з цим привілеєм король відзначив «въ томъ быти подадѣтъ права прозвѣ слѣшнѣю... пререченому месту княжати *Встрозского* *Встрогу* и подѣданымъ его милости мещаномъ *встрозскимъ*» - і надав статус мешканців магдебурського міста. Причому це стосувалось не лише тодішніх жителів міста, але й наступних, які будуть прибувати сюди («которыя тамъ сѣтъ и которыя погомъ приходить и шде шседати будѣтъ»). Всі вони

одержували «право майдеборское и вольность местскую».

Основне право, зазначене в цьому привілеї, полягало в тому, що міщани Острога одержували право міського самоврядування в адміністративних і судових функціях «во вснхъ члонкахъ и артикулехъ» за правом магдебурським «҃жнвати и нымъ въ речахъ великихъ и малыхъ завжды сѣ рѣдити и сѣдити бѣдѣть сами межѣ собою и зъ гостями людьми приеждчними такъ въ ярмарки и торги, яко подъ каждымъ часомъ...».

Визначались урядові особи, які мали керувати міщанами, тобто склад «вряду местского», куди входили вѣйт, бурмістри, райці («черезъ вѣйта, бурмістровъ(ъ), радець(ъ) и иныхъ(ъ) урядниковъ местскихъ»). У цьому місті вся влада і сила надавалась міському уряду за магдебурським правом: «въ томъ мощъ и владностьъ зѣполнѣю вѣйтомъ, бурмістромъ, раде и всему вряду местскому вѣтрозскому даемъ...». Про їх судові компетенції зазначалося, що їм надавалось право «во вснхъ справахъ судовыхъ и въ речахъ кривавыхъ, што подлѣтъ вѣгѣ права майдеборского имъ належитъ сѣдити, сказывати и винныхъ водле артикуловъ того права карати...».

Згідно з цим привілеєм в Острозі дозволялось побудувати міську ратушу - «ратѣшу бѣдовати» (будинок її зафіксований в описах і інвентарях Острога XVII-XVIII ст. і зберігся до середини 40-их рр. XX ст.), а також «крамы», «вагѣ», «пострыгалню» (для стрижки вовни). В Острозі дозволялось мати «ятки всѣкнѣ, лазню посполитѣю». Міщани мали право вести «гандли» і мати «корчмы волные», в яких «питемъ вшелакнмъ и речами кѣ живности въ домехъ гостинныхъ потребными шинковать».

У цьому ж привілеї є вказівка про наявність в Острозі ремісничих цехів («ремесла цеховые»). Торговельні права в Острозі вказані таким чином: «до которого то места вѣтрозского за вольностью зѣ стародавни звыклою и теперъ... наданою на ярмарки и торги тамошние кѣпцомъ и всимъ людямъ вбывателемъ панствѣ нашихъ и чѣужоземцомъ волно с товары всѣкими приеждчаючи торговати, продавати и кѣповати...».

Одночасно з цими правами міщан острозьких вводились певні обмеження їх прав на користь князів Острозьких:

«платачи на князя воводу киевского и потомкомъ его, чия то повинность несетъ мыто торговое по обычаю таковыхъ местъ...».

Ця грамота на маґдебурське право («в праве мандемборско-комъ») - привілей міщанам «во всихъ волностахъ и порядкохъ местскихъ», який отримав В.-К.К. кн. Острозький для острозьких міщан перед королівською владою, навічно пов'язувався з його нащадками, а тому, вказувався на - прикінці цієї грамоти, що її мають сучасники і наступні її покоління мали заховати «вечными часы... на тоє место княжати вострозского и всихъ потомковъ его».

Таким чином, привілей 1585 р. поширювався не лише на міщан міста Острога, але і давав нові права князям Острозьким. Як і інші офіційні документи того часу, маґдебурська грамота Острогу скріплювалася підписом і державною печаткою: «...А для лепшого свидецтва и умоцненя тоє речи, сесь листъ рукою нашою подъписавши, печать нашу коронъную до него привесити есмо рассказали.» Чітко зазначене місце складання цього привілею («Писан въ Кракове...») та його дата «дня сегого м(еся)ца июня року... тисача пятсот(ъ) семъдесат(ъ) пятого (,) а кролеванья н(а)шого року десатого». Внизу документу: "Stephanus Rex".

Місце зберіг. дж.: РДАДА.- Ф. 389. «Литовська метрика».- Од. зб. 198 (№ 8 Метрики Волинської (Руської).- Арк. 26 - зв - 27 - зв. (кириличний текст) - по цій архівній копії наведені всі цитати у даному нарисі.

Публ.: Ковальский Н.П. Источники по социально-экономической истории Украины XVI - первой половины XVII века: Структура источниковой базы.- Днепропетровск, 1982.- Приложение.- С. 69-71; Острозька давнина. Дослідження і матеріали.- Львів, 1995.- (Вип.) 1.- С. 112-113 (публ. А.Зайця).

Літ.: Ковальский Н.П. Источники по социально-экономической истории Украины (XVI - первая половина XVII в.): Акты о городах.- Днепропетровск, 1983.- С. 9; Ковальский Н.П. Острог как политико-административный, экономический и культурный центр XVI в. // Федоровские чтения 1981.- М., 1985.- С. 52-53; Ковальський М.П. Привілеї («листи») на маґдебурське право містам України в книгах Руської (Волинської) метрики XVI-XVII ст. // Актуальні проблеми розвитку міст та міського самоуправління (Історія і сучасність): Тези міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 7-9 квіт. 1993 р.).- Рівне, 1993.- С. 90.